

Dana Marešová, „*A přece mě ten krutý osud stihl...*“. *Ovdovělé pražské měšťanky ve druhé polovině 19. století v odrazu ego-dokumentů*. Disertační práce pod vedením doc. PhDr. Marie Ryantové, CSc., České Budějovice 2020, 275 s.

Výzkum „každodenního života“ v 19. století má dlouhou tradici a za sebou mnohé zdárné výsledky, ale dosud i značný prostor pro výzkumy další. Dana Marešová tedy měla při výběru svého tématu pro disertační práci na co navazovat, ale i čím stávající výzkumy prohloubit a rozšířit.

Vybrala si téma, které není jednoduché uchopit, natožpak zobecnit. Autorka zvolila osm manželek, posléze vdov, jejichž životní osudy a strategie analyzovala. Jde o individuální osudy žen různého věku (narodily se v průběhu cca padesáti let), různého sociálního původu, různého majetkového zázemí, žen, které byly v manželství různě dlouhou dobu a měly různou povahu i různé povinnosti (s ohledem na další členy rodiny i děti), dochovaly se k nim v různé míře a v různé pestrosti také archivní prameny atd. atd. Jde o tyto ženy: Barbora Nerudová (ta se výrazně vymyká ve srovnání s ostatními), Karolína Pinkasová, Johana Englová, Eleonora Zeyerová, Anna Klicperová, Aloisie Jeřábková, Dorota Hálková, Marie Purkyňová.

Svou práci Dana Marešová rozčlenila do jednotlivých kapitol podle životních cyklů: Život měšťanek před ovdověním; Proces ovdovění; Vdovství a poručnictví v právních normách; každodennost vdov; Vdovství a sítě vztahů, vč. opětovných sňatků; Reflexe a sebereflexe vdovství; Prožívání smutku a hledání útěchy; Na konci vdovství.

Je dobře, že k obecně známým a již důkladně prozkoumaným osudům (když odmyslíme výzkumy ve šlechtických rodinách, pak jsou to zejména ženy rodiny Palackých, Riegrových, Náprstkových, Braunerových, osudy Boženy Němcové, Renáty Tyršové, Terézy Novákové, Zdeňky Havlíčkové atd.) přibývají další ze širokého spektra pražských měšťanských rodin. Samozřejmě přispěly i regionální výzkumy (zejména škola Mileny Lenderové v Pardubicích). Nabízela by se jistě spousta dalších jmen a osudů z rodin „národních výtečníků“, např. Božena Staňková, provdaná Šetlíková, ztratila manžela také jako velmi mladá po několikaletém manželství, ale takových osudů by bylo mnoho. Vdovství býval obvyklý jev s ohledem na to, jak autorka píše, že se ženy často vdávaly za muže mnohem starší a již ekonomicky zajištěné, popř. za vdovce. Autorka v této práci používá termín „vdovy národa“, ale našly by se podobné osudy i v dalších, nikoli tak národně vyhraněných prostředích, ale v

těch rodinách, které byly schopny a ochotny uchovávat písemná svědectví ve značné šíři a po dlouhou dobu a předávat je do příslušných institucí. Pronikat do osudů lidí „neprivilegovaných“ zůstává pořád spíše vzácností. Maně lze projevít lítost také např. nad tím, že se nedochovaly rodinné archivy vdov po nakladatelích, které samy podnikaly po různě dlouhou dobu a s různou mírou úspěchu (např. Josefa Vetterlová, Kateřina Jeřábková).

Vdovství obecně znamenalo změnu životního stylu, sociálního postavení, často majetkové situace, osobních vztahů a v neposlední řadě i společenské prestiže, která se odvíjela od postavení manžela. Vdova ovšem získávala ztrátou manžela do jisté míry „svobodu“, mohla rozhodovat sama za sebe, mohla býti i spoluporučnicí svých dětí (nikoli poručnicí, protože toto právo měli muži), tím pak k té „svobodě“ přibývala velká míra zodpovědnosti, násobené často nedostatkem, či prohlubujícím se nedostatkem financí.

Autorka si vybrala téma, v němž se spojilo několik metodologických přístupů – dějin žen, gender studies, biografická metoda, dějin každodennosti, dějin mentalit i metod demografických. Čerpala především z ego-dokumentů, to je pramen, který se stává pro historika stále častějším, jeho výpovědní hodnota musí být ovšem konfrontována s prameny dalšími. V tomto případě autorka volila jak právní dokumenty, tak v některých případech prameny úřední povahy (žádosti atd.) či tisk. Ego-dokumenty jsou pramen, který dokáže strhnout – jak čtenáře, tak historika, práce s ním proto vyžaduje ohleduplnost i obezřetnost. Dopisy, které se staly stěžejním pramenem pro tuto práci, odkrývají jen část „pravdy“, jen to, co jejich pisatel chtěl či byl schopen svému adresátovi či adresátům v dané situaci, při určité míře informovanosti a při určité míře ochoty nabídnout, ale také co od něj popř. potřeboval získat. Rekonstruovat na tomto základě životní situaci či strategie kohokoli je náročné a obtížné. S korespondencí také pracovali mnozí popularizátoři a nedrželi se přísně nejen edičních pravidel, ale ani fakticky dochovaných materiálů, což je příklad zde v této práci používaného díla Václava Horyny (Důvěrné listy V. K. Klicpery), které je odbornou sférou charakterizováno jako „beletrizovaná montáž“ (Mojmír Otruba v hesle Václav Kliment Klicpera v Lexikonu české literatury). Mnohé vzpomínky (příkladně Ozářené krby M. Radoňové-Šárecké) jsou také pramenem, jehož výpovědní hodnota si zaslouží důkladnou pramennou kritiku. Některé formulace také závisí na tom, z jakého úhlu pohledu se na věc díváme, pokud (konkrétní příklad), autorka píše, že (budoucí významný český politik) Emanuel Engel se jako mladík v roce 1859 při studentských aktivitách proti vládnoucímu systému „nechoval jako vzorné dítě“, pak z jiného úhlu pohledu je možné toto jeho chování

označit za projev jeho zájmu o věci veřejné, jeho první výrazně angažované vystoupení politického rázu.

Pozitivem je jistě, že na základě dobového tisku i literatury (včetně preskriptivní) pojednala Dana Marešová i o dobových konvencích (průběh pohřbu, jeho oznamování – na pohřby se „nezvalo“!, způsob kondolencí, doba smutku, podmínky a podoby závěti atd.). Upozornila na genealogické sítě, rodinné vztahy, využila pro dílčí srovnání také zkušenosti jiných žen, které už historiografie představila, např. Renátu Tyršovou, Josefu Náprstkovou atd. Využila pro své výzkumy i konskripce; pro mnohé ženy totiž znamenalo ovdovění sociální propad, a tak se musely stěhovat, popř. část bytu pronajímat či se v rámci rodiny sestěhovávat. Nebylo by zajímavé, kdyby byla k práci připojena mapka, kde kdo bydlel, kam se event. stěhoval, jaký byl tedy svět této společnosti, v němž se pohybovala, potkávala nebo mýjela?

Autorka navázala na svou kvalifikační práci, využila při svém výzkumu osvědčené postupy, prokreslila mnohé obecně formulované charakteristiky konkrétními osudy na základě rozsáhlého pramenného výzkumu, nabídla tak materiál pro potenciální komparaci, ať již pro jednotlivé regiony nebo pro pražskou německou společnost sledované doby. Přibližuje ve své práci mnohem víc než jen osudy žen-vdov, ale naznačuje také vztah matek a dětí, zájem o jejich výchovu, zaopatření a vstup do profesního života, jejich obětavost, až sebeobětavost, jejich vztah k partnerům dětí, ale také vztah dětí (vlastních i nevlastních) k matkám atd.

Ke své práci připojila jak obrazovou dokumentaci, tak základní genealogické tabulky, opatřila ji i užitečným osobním rejstříkem

Práci Dany Marešové doporučuji k obhajobě a věřím, že se podaří ji také vydat.

V Praze 1. června 2020

Doc. PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc.